

ne dem til velkendte ord, der lydligt ligger dem nær og oftest tillige har en vis begrebsmæssig forbindelse med den realitet, de skal anvendes om. Der har været delte meninger om, hvilke psykologiske faktorer der her spiller ind. Man har oftest forstået det sådan, at sprogbrugeren gennem omdannelsen gav ordet en meningsfuld og efter hans opfattelse etymologisk rigtigere form. Andre har bedømt den folkeetymologiske omdannelse som en funktionel forbedring og ikke som en etymologisk. Enhver sprogbruger har en tendens til at dechiffrere det han hører på grundlag af de strukturer, der findes i hans egen sprognorm. Svarer det hørte ikke til kendte størrelser, er der tillige en tendens til at bringe det i overensstemmelse med normen. For sprogbrugeren er omdannelsen ikke forbundet med etymologiske overvejelser. Snarere er det således, at man gentager det, man tror at høre, uden at være sig bevidst, at det gentagne ikke er identisk med det sagte.

Stednavnematerialet synes at støtte den sidstnævnte opfattelse. Det er ikke blot uidentificerbare dele af stednavne, der kan rammes af omdannelse, men også stednavnelementer der på omdannelses tidspunktet må have svaret til levende ord (f.eks. *Rudestald* → *Rudersdal*; stald omdannes til dal, -s- opfattes som hørende til forleddet). Samtidig ser det ud til, at der blandt stednavne er eksempler på, at det der omdannes til ikke svarer til levende størrelser i det samtidige ordforråd, men til forlængst uproduktive stednavneefterled og -endelser (eksempelvis er *Sønderlevs* efterled oprindeligt et stednavn *Lingh*). For stednavnes vedkommende er der åbenbart ikke tale om, at omdannelsen primært skal bringe sproglige størrelser, der ikke svarer til velkendte ord, i overensstemmelse med sådanne, hvilket i øvrigt også ville stride mod den hævdede propriumsdefinition. Den folkeetymologiske omdannelse af stednavne skal nok betragtes som en proces, hvorved utilpassede størrelser tilpasses de særlige strukturer og normer, der hersker i det stednavneforråd, som den pågældende sprogbruger i forvejen har som en del af sit sprog. Visse stednavneelementer signalerer åbenbart tydeligere end andre – bl.a. på grund af deres høje frekvens – at et ord er et stednavn. Omdannelse til dem gør stednavnet mere funktionelt i sprogbugen. At karakterisere de omdannede navne som en art navneskifter er misvisende i betragtning af, at de mennesker, der skabte dem, ikke alene ikke havde i sinde at give et nyt navn, men end ikke har erkendt, at de gav navnet en anden form end den, det tidligere havde. (Se også Vibeke Dalberg, Såkaldt folkeetymologisk omdannelse af stednavne, i NORNA-rapporter 18 (1980) p. 165 ff.).

Selskab for Nordisk Filologisk Årsberetning
for 1979-1980, 1981

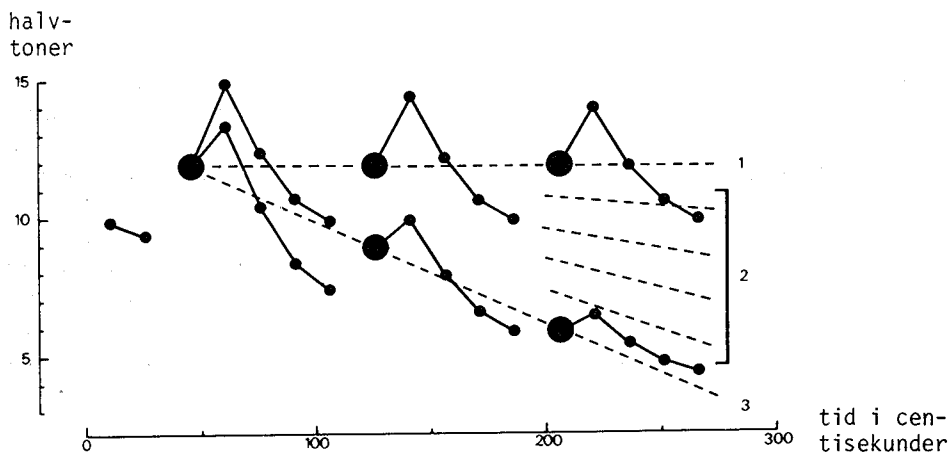
Torsdag den 8. maj. Lektor, cand.phil. Nina Thorsen: Dansk intonation. – Lingvistkredsen var indbudt.

Det var hensigten med foredraget at give et indtryk af hovedresultaterne af en række undersøgelser jeg har lavet over intonation i moderne københavnsk rigsmål. For en nærmere redegørelse for det anvendte materiale, forsøgspersoner og instrumental bearbejdning henvises til bibliografien nedenfor. Det skal understreges, at undersøgelserne i alle tilfælde har været baseret på "neutralt" sprog, altså sådant som ikke giver indtryk af noget følelsesmæssigt engagement hos den talende.

Samspillet mellem tryk og tone

Det er en almindelig fordom (hos danskere), at dansk er et monotont sprog; vi "synger"

ikke, som f.eks. svenskere og nordmænd gør det. Taget bogstaveligt skulle det betyde, at grundtonen – melodien – slet ikke ændrer sig i talens løb; det er naturligvis noget sludder: Der er tydelige tonestigninger og -fald hen gennem enhver normal dansk ytring. Det er en almindelig (og rigtig) opfattelse, at disse stigninger og fald har noget at gøre med – er lokaliserede omkring – de betonedede stavelser. De nærmere regler for deres placering og forløb er dialektbestemte: I moderne københavnsk rigsmål kan enhver ytring opdeles i (fonetiske) trykgrupper, som hver består af en betonet stavelse plus samtlige følgende ubetonede stavelser, uanset ordgrænser. Grundtoneforløbet (melodien) i trykgruppen kan beskrives således: en relativt lav betonet stavelse, der følges af en højerebeliggende ubetonet stavelse, og er der flere ubetonede stavelser, beskriver disse derefter et jævnt fald. Trykgruppens grundtonemønster er illustreret ved de fuldt optrukne streger i den stiliserede figur.

Stiliseret model for grundtoneforløbet i korte sætninger på moderne københavnsk rigsmål. De store prikker angiver betonedede stavelser, de små prikker ubetonede stavelser. De fuldt optrukne linjer viser trykgruppens grundtonemønster, og de brudte linjer intonationskonturerne: "1" angiver konturen i syntaktisk umarkerede spørgsmål; "2" intonationskonturen i andre spørgsmålstyper og i videreførende sætninger; "3" viser konturen i fremsættende sætninger. Frekvensskalaen er angivet logaritmisk i halvtoner, hvor "0" svarer til 100 Hz.

Sætningsintonation

Forskellen mellem fremsættende, videreførende og spørgende sætninger er først og fremmest en forskel imellem de betonedede stavelers forhold til hinanden: I fremsættende sætninger falder tonehøjden jævnt fra første til sidste betonedede stavelse (hvis ikke ytringen er lang, se nedenfor). I syntaktisk umarkerede spørgsmål ligger de betonedede stavelser på samme (høje) toneleje. Imellem disse to yderligheder ligger andre spørgsmålstyper og videreførende sætninger, – med en tendens til at jo mere syntaktisk information sætningen indeholder om dens ikke-fremsættende funktion, jo mere ligner intonationskontu-

ren en fremsættende sætnings kontur. De brudte linjer i figuren illustrerer disse forhold. (Ved de brudte linjer er der *ikke* tale om et faktisk grundtoneforløb – med mindre sætningen ikke indeholder ubetonede stavelser – men om det forløb de betonedede stavelser beskriver, når bortses fra de ubetonede stavelseres overlejrede trykgruppemønstre.)

Lange sætninger

Hvis en fremsættende sætning indeholder mange trykgrupper (mange betonedede stavelser), dvs. mere end tre eller fire, vil intonationskonturen ikke beskrive et jævnt fald fra første til sidste betonedede stavelse. I stedet deles sætningens intonationskontur op i to eller flere (afhængigt af længden) kortere faldende delkonturer, dog således at et overordnet fald bevares, dvs. at den første delkontur starter højere end den anden, som igen starter højere end den tredje, osv. Ligesådan slutter første delkontur højere end den anden, som igen slutter højere end den tredje delkontur, osv. Placeringen af grænserne mellem delkonturerne styres af sætningens syntaktiske struktur, uden dog at de syntaktiske grænser er nøjagtigt sammenfaldende med grænserne mellem delkonturerne.

Kontrasttryk

Lægges der kontrasttryk på et ord i sætningen, får det en markant indflydelse på grundtoneforløbet. Man kan groft set beskrive det således, at korte sætninger (dvs. som ikke indeholder mere end tre eller fire trykgrupper) derved tonalt reduceres til eet-tryksytringer i den forstand at sætningen kun vil indeholde eet LAV+HØJ (FALDENDE) mønster. Dette kommer i stand ved at stigningerne fra betonet til ubetonet stavelse i omkringstående trykgrupper elimineres, således at disse betonedede stavelser kan siges at reduceres til bitryksstavelser.

Sluttelig vil jeg gerne understrege, at ovenstående er en yderst summarisk fremstilling; specielt er forholdene omkring trykgruppen noget forenklet fremstillet i dette resumé.

Litteratur:

- Nina Thorsen "An acoustical analysis of Danish intonation" *Journal of Phonetics* 6, 1978, 151-176 (også i *ARIPUC* 10, 1976, 85-147).
- Nina Thorsen "Interpreting raw fundamental frequency tracings of Danish" *Phonetica* 36, 1979, 57-78.
- Nina Thorsen "Intonation contours and stress group patterns in declarative sentences of varying length in Advanced Standard Copenhagen Danish" *ARIPUC* 14, 1980, 1-29.
- Nina Thorsen "A study of the perception of sentence intonation – Evidence from Danish" *Journal of the Acoustical Society of America* 67, 1980, 1014-1030.
- Nina Thorsen "Word boundaries and Fo patterns in Advanced Standard Copenhagen Danish" *Phonetica* 37, 1980, 121-133 (også i *ARIPUC* 13, 1979, 121-134).
- Nina Thorsen "Neutral stress, emphatic stress, and sentence intonation in Advanced Standard Copenhagen Danish" *ARIPUC* 14, 1980, 121-205.

("ARIPUC" er forkortelse for "Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen".)

Torsdag den 18. september. Lektor *Michael Chesnutt, M.A.*:

Bjarmaland i fornaldarsagaerne

Det historiske Bjarmaland, der omtales for første gang i nordmanden Óttars rejsebeskrivelse fra henimod slutningen af det 9. århundrede, var et yndet mål for vikingetidens pels-handlere. Sagateksterne indeholder tydelige reminiscenser af Bjarmalandshandelen, men tegner samtidig et billede af Bjarmaland som et nærmest legendarisk sted hvor norrøne helte måtte kæmpe mod trolddom og overnaturlige væsener.

Islandsk overlevering fra det 13. århundrede vidner om benyttelsen af en fast fortælleteknisk skabelon i forbindelse med beskrivelsen af gamle og berømte Bjarmalands-togter. Dette fremgår af Snorres *Heimskringla* (Óláfs saga helga kap. 133) sammenholdt med Saxo (*Gesta Danorum* VIII, xiv), Örvar-Odds saga (S-redaktionen kap. 6 sqq.) og Hálf's saga ok Hálf'srekka (kap. 5).

Skabelonen genfindes i to lygisagaer fra det 14. århundrede, nemlig Bósa saga (kap. 6 sqq.) og Sturlaugs saga starfsama (kap. 14 sqq.). Her er der dog tale om en nydannelse, for såvidt som motivet om *heltens bortførelse af en brud* i begge tilfælde er knyttet til den nedarvede Bjarmalandsskabelon. En nærmere analyse af de to lygisagaer viser endvidere, at de er opbygget i nøje overensstemmelse med de strukturelle regler som vi kender fra V. Propps eventyrteori, idet Bjarmalandsskabelonen udfylder den del af strukturen som Propp betegnede som en *akt* (russ. *xod*, eng. *move*).

Bjarmalandsskabelonen har med andre ord vundet indpas i den folkelige eventyr-tradition med hvilken lygisagaerne er nært beslægtet. På denne baggrund må det være nærliggende at antage, at tekster der følger dette faste fortælletekniske mønster beror på mundtlig overlevering, hvorimod andre tekster som f.eks. Hálf'danar saga Eysteinsonar, hvor dele af handlingen ganske vist er henlagt til Bjarmaland, men hvor fortælleren ikke har gjort brug af den ældre skabelon, snarere bør opfattes som rent litterære kompilationsarbejder.

Foredraget forventes trykt i omarbejdet form og på engelsk i et kommende bind af *Saga-Book of the Viking Society*. Se også Alan S. C. Ross, *The Terfinnas and Beornas of Ohthere*, reprinted with ... an Afterword by Michael Chesnutt (London, 1981), s. 66 sqq.

*

Torsdag den 16. oktober. *Michael P. Barnes, M.A.*, University College London: Danish, Norwegian, Faroese and the Question of the Consubjectum. — Lingvistikredsen var indbudt.

The term "consubjectum" has been used by linguists to designate constructions in Danish and Norwegian in which a Noun Phrase following the preposition *med* can be seen as derived from or "qualifying as" a grammatical subject. Faarlund (1974: 143-54, especially 143-6, 148, 152-4) claims that in (among others) the following sentences:

- (1a) Olsen spiller ludo med Jensen
- (2a) Per reiser til byen med Ole
- (3a) han sloss med broren
- (4) Hansen er enig med Olsen